

ВПЛИВ МОТИВАЦІЇ НА НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ В ПЕДАГОГІЧНОМУ ВНЗ

Проблема вивчення і формування мотиваційної сфери особистості в умовах вивчення англійської мови у ВНЗ студентами набуває особливого значення у зв'язку зі зростанням ролі знань у всіх сферах життя суспільства та зміною парадигми освіти в Україні. У той же час результати, які представлені в науковій літературі (В. Г. Асеев, О. М. Леонтьєв, А. К. Маркова, М. Ш. Магомед-Емінов та ін.), засвідчують наявність значних проблем у забезпеченні умов формування мотивації навчальної діяльності студентів.

Незважаючи на те, що сучасні як вітчизняні, так і зарубіжні – психологи мають певні напрацювання в галузі теоретичних основ мотивації, загальних уявлень про її механізми, взаємозв'язок мотивації з навчальною діяльністю, а також її вплив на ефективність освоєння знань, проблема забезпечення цілеспрямованості формування мотивів у студентів залишається ще недостатньо розкритою.

Безумовно, мотивація є однією з фундаментальних проблем, як у вітчизняній, так і в зарубіжній психології. Її значимість для розробки сучасної психології пов'язана з аналізом джерел активності людини, спонукальних сил її діяльності, поведінки. Відповідь на питання, що спонукає людину до діяльності, який мотив, "заради чого" вона її здійснює, є основою її адекватної інтерпретації. У самому загальному плані мотив це те, що визначає, стимулює, спонукає людину до вчинення якої-небудь дії, включену в обумовлену цим мотивом діяльність. Основним методологічним принципом, що визначає дослідження мотиваційної сфери у вітчизняній психології, є положення про єдність динамічної (енергетичної) та змістовно-сислової сторін мотивації. Активна розробка цього принципу пов'язана з дослідженням таких проблем, як система відносин людини (В. Н. Мясіщев), співвідношення сенсу і значення (О. М. Леонтьєв), інтеграція спонукань та їх смисловий контекст (С. Л. Рубінштейн), спрямованість особистості та динаміка поведінки (Л. І. Божович, В. Е. Чудновський), орієнтування в діяльності (П. Я. Гальперін) та ін.

Істотним для дослідження структури мотивації виявилось виділення Б. І. Додоновим її чотирьохструктурних компонентів: задоволення від самої діяльності, значущості для особистості безпосереднього її результату, "мотивуючий" сили винагороди за діяльність, примусового тиску на особистість [2]. Перший структурний компонент умовно названий "гедонічною" складовою мотивації, інші три – цільовими її складовими. Разом з тим перший і другий виявляють спрямованість, орієнтацію на саму діяльність (її процес і результат), будучи внутрішніми по відношенню до неї, а третій і четвертий – фіксують зовнішні (негативні і позитивні по відношенню до діяльності чинники впливу).

Однією з проблем оптимізації навчально-пізнавальної діяльності студентів є вивчення питань, пов'язаних з мотивацією навчання. Це визначається тим, що в системі "вчитель - учень" студент є не тільки об'єктом управління цієї системи, але й суб'єктом діяльності, до аналізу навчальної діяльності якого у ВНЗ не можна підходити однобічно, звертаючи увагу лише на "технологію" навчального процесу, не приймаючи в розрахунок мотивацію. Як показують соціально-психологічні дослідження, мотивація навчальної діяльності неоднорідна, вона залежить від безлічі чинників: індивідуальних особливостей студентів, характеру найближчої референтної групи, рівня розвитку студентського колективу і т. д. З іншого боку, мотивація поведінки людини, виступаючи як психічне явище, завжди є відображення поглядів, ціннісних орієнтацій, установок того соціального шару (групи, спільності), представником якого є особистість.

Розглядаючи мотивацію навчальної діяльності, необхідно підкреслити, що поняття мотив тісно пов'язаний з поняттям мети і потреби. В особистості людини вони взаємодіють і отримали назву мотиваційна сфера. У літературі цей термін включає в себе всі види спонукань: потреби, інтереси, цілі, стимули, мотиви, схильності, установки.

Навчальна мотивація визначається як приватний вид мотивації, що включений в певну діяльність, – у даному випадку навчання, навчальну діяльність. Як і будь-який інший вид, навчальна мотивація визначається рядом специфічних для тієї діяльності, в яку вона включається, факторів. По-перше, вона визначається самою освітньою системою, освітнім закладом; по-друге, – організацією освітнього процесу; по-третє, – суб'єктивними особливостями учня; по-четверте, – суб'єктивними особливостями педагога і перш за все системи його ставлень до учня, до справи; по-п'яте, – специфікою навчального предмета.

Навчальна мотивація, як і будь-який інший її вид, системна, характеризується спрямованістю, стійкістю і динамічністю. А. К. Маркова спеціально підкреслює думку: "...Мотивація навчання складається з ряду спонукань, що постійно змінюються в вступають в нові відносини". [6] При аналізі мотивації стоїть складне завдання визначення не тільки домінуючого збудника (мотиву), але й обліку всієї структури мотиваційної сфери людини. Розглядаючи цю сферу стосовно вченням, А. К. Маркова підкреслює ієрархічність її будови.

У структурі мотивації навчання значне місце займає інтерес. Інтерес, згідно з А. К. Марковою, "може бути широким, плануючим, результативним, процесуально-змістовним, навчально-пізнавальним і вищий рівень – перетворюючий інтерес". [6]

Можливість створення умов виникнення інтересу до вчителя, до навчання (як емоційного переживання задоволення пізнавальної потреби) і формування самого інтересу відзначалась багатьма дослідниками. На основі системного аналізу були сформульовані основні фактори, що сприяють тому, щоб навчання було цікавим для учня. [1] Згідно з даними цього аналізу, найважливішою передумовою створення інтересу до навчання є виховання широких соціальних мотивів діяльності, розуміння її змісту, усвідомлення важливості досліджуваних процесів для власної діяльності.

Необхідні умови для створення в учнів інтересу до змісту навчання і до самої навчальної діяльності – можливість проявити в навчанні розумову самостійність та ініціативність. Чим активніше методи навчання, тим легше зацікавити ними учнів. Основний засіб виховання стійкого інтересу до навчання – використання таких питань і завдань, вирішення яких вимагає від учнів активної пошукової діяльності.

Велику роль у формуванні інтересу до навчання відіграє створення проблемної ситуації, зіткнення студентів з труднощами, які вони не можуть вирішити за допомогою наявного в них запасу знань; стикаючись з труднощами, вони переконуються в необхідності отримання нових знань або застосування старих у новій ситуації. Цікава тільки та робота,

яка вимагає постійної напруги [1].

Ці положення, сформульовані С. М. Бондаренко, можуть служити певною програмою організації навчального процесу, спеціально спрямованої на формування інтересу. Різні види інтересу, наприклад результативний, пізнавальний, процесуальний, навчально-пізнавальний та ін., можуть бути співвіднесені з мотиваційними орієнтаціями (Є. І. Савонько, Н. М. Симонова). Продовжуючи дослідження Б. І. Додонова, ці автори на матеріалі вивчення мотивації в оволодінні іноземною мовою у ВНЗ виявили чотири мотиваційні орієнтації (на процес, результат, оцінку викладачем і на "уникнення неприємностей"), деякі поряд з іншими компонентами навчальної мотивації визначають напрям, зміст та результат навчальної діяльності.

В історії вищого професійного навчання іноземна мова завжди займала неоднозначне місце: то вона опинялася на місці третьосортного предмету, то ставала об'єктом особливо пильної уваги. Пояснення такого діаметрально протилежного ставлення до іноземної мови тільки соціальним замовленням було б недостатньо точним. Дане замовлення, дійсно, часто змінювалося, але завжди мало місце. Історія пам'ятає безліч прикладів, коли іноземна мова допомогла людині не упустити можливостей, які давала їй доля. Звідси збільшувалася увага до вивчення іноземної мови, як з боку суспільства, так і з боку самих студентів. Тоді підвищувалась і відповідальність викладача за рівень знань його студентів.

Незважаючи на наявність потреби в оволодінні іноземною мовою, ефективність процесу вивчення її ще недостатня.

У соціально-економічних умовах, що існують сьогодні стає зрозумілою необхідність самостійного відкриття світу, приналежність подорожей без перекладача, доцільність ведення спільного міжнародного бізнесу та користування Інтернетом. Знання іноземної мови стає обов'язковим компонентом професійної діяльності та забезпечує більш повноцінне і цікаве проведення дозвілля. Визнаючи провідну роль мотивації в навчанні іноземної мови студентів немовних ВНЗ, викладачеві необхідно чітко уявляти собі способи і прийоми її формування в умовах даного ВНЗ. При розгляді проблем мотивації та пошуку шляхів її формування, неприпустимо спрощення її розуміння, тому що формування мотивації – це не перекладання викладачем в голови студентів вже готових знань, а також мотивів і цілей навчання. Формування мотивів – це, у першу чергу, створення умов для прояву внутрішніх спонукань до навчання, усвідомлення їх самими студентами та подальшого саморозвитку мотиваційної-ціннісної сфери. Між тим, при оволодінні іншомовною культурою зовсім небайдуже з'ясувати які мотиви спонукають студента до здійснення діяльності. Як відомо, передача знань від викладача до студента не може бути ефективною без діяльності самого учня. Мотивація навчання є необхідною складовою в процесі успішного оволодіння іноземною мовою [8].

Як правило, приступаючи до вивчення іноземної мови, учні виявляють підвищений інтерес до предмета. Надалі їх інтерес може послабшати або взагалі зникнути.

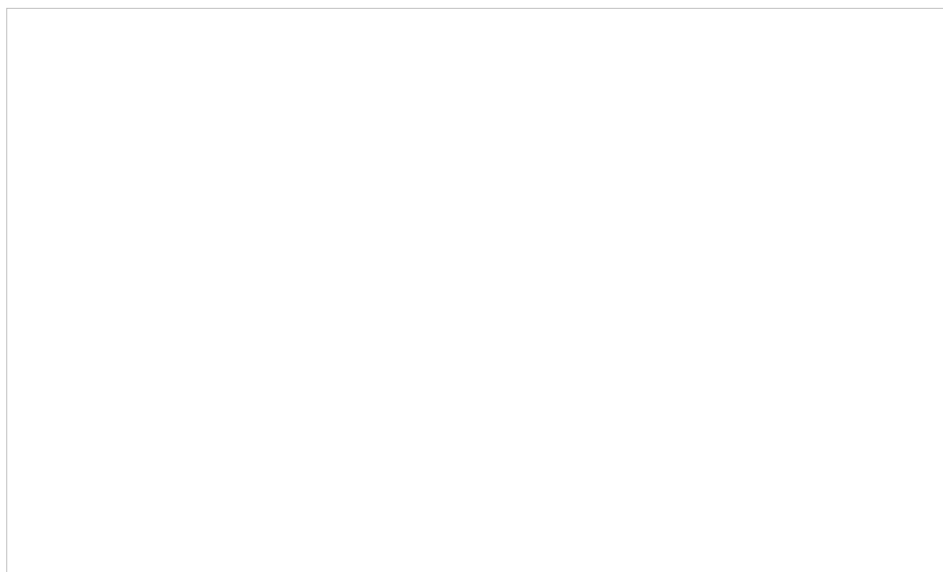
Ми поставили за мету визначити особливості мотивації навчання англійської мови в студентів факультету іноземних мов і психологічного факультету.

У нашому дослідженні приймали участь студенти ПНПУ ім. К. Д. Ушинського в кількості 87 осіб. Досліджувані були поділені на 3 групи. До першої групи увійшли студенти-психологи. До другої – студенти Інституту психології, в яких англійська мова є другою спеціальністю. До третьої – студенти факультету іноземних мов, в яких англійська мова є їх майбутньою спеціальністю. У нашому дослідженні приймала участь Христина Пугачова, студентка Інституту Психології ПНПУ ім. К. Д. Ушинського.

Дослідження проводилось за допомогою методик: "Изучение мотивации учебной деятельности" А. А. Реана та В. А. Якуніна; "Мотивация обучения в ВУЗе" Т. И. Ильиной [5].

Представляємо результати, які ми одержали.

Для наочності представляємо результати, отримані за методикою "Изучение мотивации учебной деятельности" А. А. Реана та В. А. Якуніна в діаграмах: а саме результати студентів-психологів, в яких англійська мова не є другою спеціальністю (мал. 1.1); студентів, в яких англійська мова є другою спеціальністю (мал. 1.2); студенти факультету іноземних мов (мал. 1.3).

Мал. 1.1. Мотиви навчальної діяльності студентів-психологів (за А. А. Реаном, В. А. Якуніним)

Представляємо результати дослідження студентів-психологів, в яких англійська мова є другою спеціальністю на мал.

1.2.

Представляємо результати студентів факультету іноземних мов, в котрих англійська мова є їх майбутньою спеціальністю на мал. 1.3.

Представляємо результати, отримані за методикою "Мотивація обучения в ВУЗе" Т. И. Ильиной, а саме результати студентів-психологів, в яких англійська мова не є другою спеціальністю на мал. 2.1.; студентів, в яких англійська мова є другою спеціальністю на мал. 2.2.; студентів факультету іноземних мов на мал. 2.3.

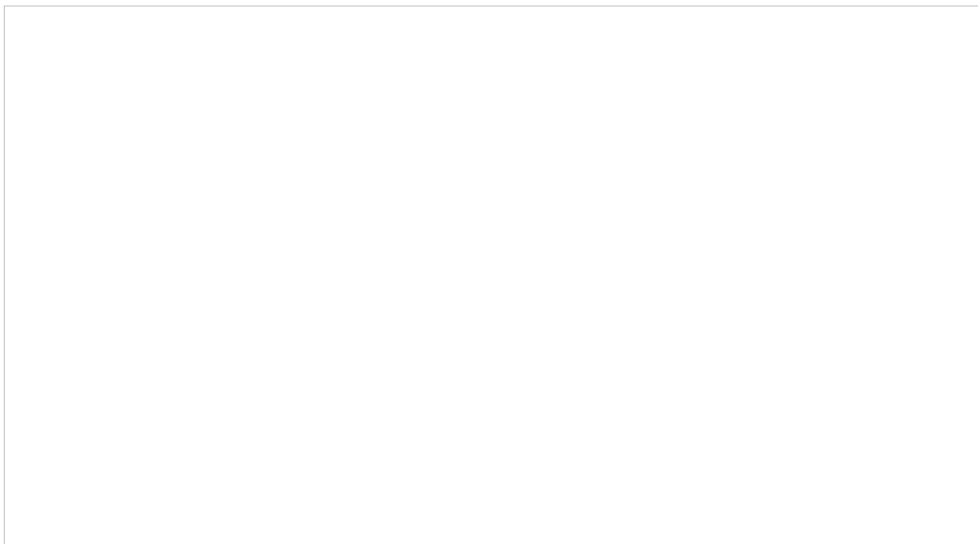
Для визначення відмінностей у вираженості мотивації навчальної діяльності між студентами, що навчаються за різними спеціальностями зіставимо середні дані, отримані у цих групах (мал. 3.1).

Гістограма показує, що за показниками "Приобретение знаний" та "Овладение профессией" найвищими є середні значення у студентів факультету іноземної мови, студенти інших спеціальностей в середньому демонструють меншу вираженість цих мотивів. І, навпаки, у студентів, що навчаються за спеціальністю "психологія", переважає мотив отримання диплому.

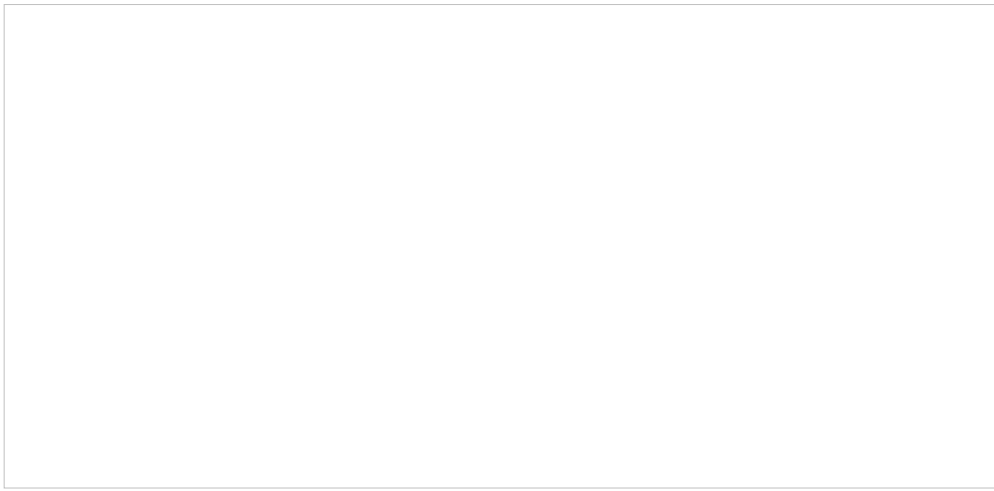
Для з'ясування того, чи є така тенденція закономірною, нами була проведена статистична перевірка достовірності цих відмінностей.

Мал. 1.2. Мотиви навчальної діяльності студентів, в яких англ. мова є другою спеціальністю (за А. А. Реаном, В. А. Якуніним)

Мал. 1.3. Мотиви навчальної діяльності студентів факультету іноземних мов (за А.А. Реаном, В.А. Якуніним)

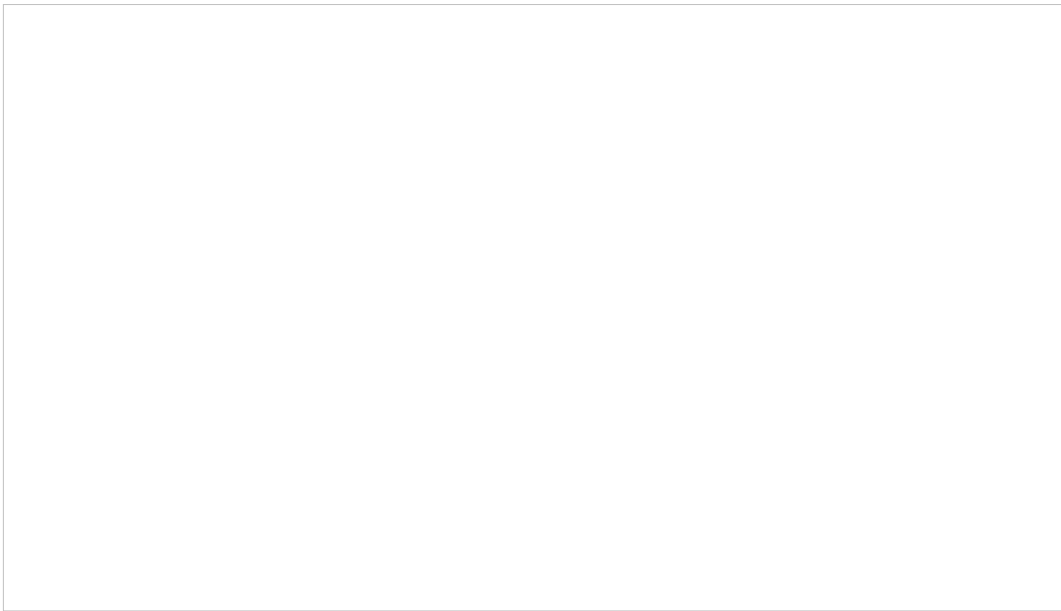
Мал. 2.1. Мотивація навчання у ВНЗ у студентів-психологів (за Т. І.Льїною)

Мал. 2.2. Мотивація навчання у ВНЗ у студентів, в яких англ. мова є другою спеціальністю (за Т. І. Льїною)

Мал. 2.3 Мотивація навчання у ВНЗ у студентів факультету іноземних мов (за Т. І. Льїною)

Мал. 3.1. Середні значення показників, що характеризують мотиви навчальної діяльності студентів, що навчаються за різними спеціальностями

Результати аналізу, проведеного методом математичної статистики, підтверджують достовірність лише відмінностей, установлених за показником "получение диплома", де різниця між середніми значеннями у групах студентів спеціальності "психологія та англійська мова" і студентів спеціальності "іноземна мова" виявляється статистично значущою, оскільки $t=2,04$ з вірогідністю більше, ніж 95% ($p<0,05$). Аналогічні дані виявлені при порівнянні студентів спеціальностей "психологія" та "іноземна мова", де $t=2,66$ при $p<0,05$.

Отже, ми зафіксували, що прагнення отримати диплом для студентів – психологів незалежно від спеціалізації, є більш дієвим мотивом навчальної діяльності, ніж для студентів факультету іноземних мов.

Аналіз результатів вибору певних мотивів навчальної діяльності як провідних дає можливість визначити, що студенти-психологи та майбутні викладачі іноземної мови майже не відрізняються за мотиваційними уподобаннями. У свою чергу, студенти спеціальності "психологія та англійська мова" мають певні відмінності у мотивуванні навчальної діяльності порівняно з групами психологів та студентів факультету іноземних мов, а саме: вони більш спрямовані на отримання глибоких та міцних знань, забезпечення успішності майбутньої професійної діяльності, отримання інтелектуального задоволення від навчання і менш орієнтуються на оцінки, думки викладачів, можливість отримання стипендії. Статистична перевірка вказаних відмінностей підтвердила їх достовірність.

Проведення кореляційного аналізу даних про мотивацію навчальної діяльності студентів дозволило визначити два комплексу мотивів:

- комплекс мотивів, що орієнтують студента на майбутнє, до якого входять прагнення отримати глибокі знання, продовжити навчання та забезпечити успішність у майбутній професійній діяльності;
- комплекс мотивів, що має сьогоденний характер, він відображує прагнення досягти успіхів саме під час навчання та отримувати стипендію.

Ці комплекси мотивів навчальної діяльності студентів носять протилежний характер, а отже, зазвичай у певного студента лише один з них є провідним.

Для формування мотивації пізнавальної діяльності при вивченні англійської мови М. В. Яковлева у своїй дисертації розробила модель, яка складається з функціональних блоків, що представляють діяльність учителя (зовнішні блоки) і внутрішній процес розвитку мотиву учня (внутрішні блоки, що відбивають стадії даного процесу).

Модель складається з трьох блоків, два з яких – "Психолого-педагогічне управління мотивацією навчання" і "Зовнішній психолого-педагогічний вплив" - представлені діяльністю вчителя, який здійснює зовнішній вплив на внутрішні процеси особистості школяра. Тому третій блок власне й представляє внутрішній процес формування мотиву. Даний блок, у свою чергу, включає чотири підблоки: "Особистісні диспозиції", який, як ми розуміємо, впливає на особливості мотивації і формування мотиву, оскільки являє собою сукупність стійких потреб, даних дитині від народження – потреба в зацікавленості, емоціях, новизні, знаннях, прагнення до самоповаги, творчості, прагнення до діяльності і т.д., тим більше, що між мотивацією і особистісними диспозиціями є зв'язок: "властивості особистості впливають на особливості мотивації ...", а особливості мотивації, закріпившись, стають властивостями особистості. Слідуючи за схемою, мотиваційний процес особистості школяра включає три стадії, початок яким, як відомо, задають внутрішні потреби учнів (школярів, студентів), що активізується зовнішнім впливом з боку вчителя і результат – задоволення потреби в ході виконуваної навчальної діяльності - повертається до вчителя у вигляді зворотного зв'язку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаренко С. М. Проблема формування познавального інтереса при класно-груповому і программованому обученні: по материалам психолого-педагогической литературы // Вопросы алгоритмизации и программирования обучения / С. М. Бондаренко / [под ред. Л. Н. Ланды]. – М., 1973. – Вып. 2.
2. Додонов Б. И. Эмоции как ценность / Б. И. Додонов. – М., 1978.

3. *Епифанова С.* Формирование учебной мотивации / С. Епифанова // Высшее образование в России; 2000. – №3. – С.106-107.
4. *Зимняя И. А.* Педагогическая психология: учеб. пособие / И. А. Зимняя. – М., 1997.
5. *Ильин Е. П.* Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. – СПб.: "Питер", 2000. – 512 с.
6. Формирование интереса к учению у школьников / Под ред. А. К.Марковой.– М., 1986. – С.14.
7. *Хекхаузен Х.* Мотивация и деятельность / Х. Хекхаузен. – Т. 1: Пер. с нем. – М., 1986. – 392 с.
8. *Якобсон П. М.* Психологические проблемы мотивации поведения человека / П. М. Якобсон. – М., 1969.
9. *Якунин В. А.* Психология учебной деятельности студентов / В. А. Якунин. – М. – СПб., 1994
10. *Яковлева М. В.* Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук. Моделювання мотивації пізнавальної діяльності в умовах навчання іноземних мов / М. В. Яковлева. – Одеса, 2006.

Подано до редакції 11.09.09

РЕЗЮМЕ

Стаття подає результати дослідження мотивації студентів різних спеціальностей: психологів; факультету іноземних мов і тих, для яких англійська мова є другою спеціальністю. Данні отримані в процесі дослідження, свідчать про низьку мотивацію вивчення іноземної мови тими студентами, які не зв'язують свою професійну діяльність з іноземною мовою.

Ключові слова: мотиви, мотивація навчальної діяльності, іноземна мова, ефективність учбового процесу.

И.А. Мелихова, М.В. Яковлева

ВЛИЯНИЕ МОТИВАЦИИ НА ОБУЧЕНИЕ СТУДЕНТОВ В ПЕДАГОГИЧЕСКОМУ ВУЗЕ

РЕЗЮМЕ

Статья представляет результаты исследований мотивации студентов разной специальности: психологов, факультета иностранных языков и тех, для которых английский язык является второй специальностью. Данные, полученные в ходе исследования, свидетельствуют о низкой мотивации изучения иностранного языка тех студентов, которые не связывают свою профессиональную деятельность с иностранным языком.

Ключевые слова: мотивы, мотивация учебной деятельности, иностранный язык, эффективность учебного процесса

I.O. Melihova, M.V. Yakovleva

IMPACT OF MOTIVATION ON STUDENTS' STUDIES AT A HIGH PEDAGOGICAL ESTABLISHMENT

SUMMARY

The article presents some results of investigating motivation of students of different specialties: psychologists, foreign language teachers and teachers of foreign languages as a second specialty. The experimental data demonstrate low motivation of studying a foreign language for those students, who do not link their professional activity with a foreign language.

Keywords: motives, motivation of educational activity, foreign language, effectiveness of educational process
